

fecti quidem boni, et qui Spiritus sancti gratia duce A
incedunt, hujus vitæ viam sine offensione peccati
alicujus transilire ullatenus possent, atque ideo docemur sic : *Si confiteamur peccata nostra, fidelis et
justus est, ut remittat nobis peccata nostra (I Joan. 1,
9); quia sine peccato in hac vita esse non possumus.* Prima salutis spes est confessio, nec quisque se
justum putet et ante oculos Dei erigat cervicem ;
deinde, dilectio, quia *charitas Dei operit multitudi-
nem peccatorum (I Petr. iv, 8).*

Y.

RESPONSORIA CAROLI MAGNI

AD PRÆCEDENTEM EPISTOLAM.

In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ca-
rolus serenissimus Augustus, a Deo coronatus, ma-
gnus pacificus imperator, Romanum gubernans im- B
perium, qui et per misericordiam Dei rex Francorum
et Longobardorum, Amalario venerabili episcopo, in
Domine salutem.

Scripta nobis tua sanctitate directa, grata sus-
cepimus dextera; pro quo tibi laudes et gratias

^a Hinc jam patet clausulam illam epistolæ superioris, quæ incipit : *Dirixisti, serenissime imperator, vere
ad illam pertinere, de quo dubitabat Canisius.*

referimus, maxime quia eum ipsa perlegere in pre-
sentia nostra fecissemus, catholica et orani laude
digna invenimus. Et hoc, quod nobis obediens fuisti,
et nostris jussionibus accelerare curasti, gratiam
agimus. Quamvis enim tuam sanctitatem in spiri-
tualibus et Christianis doctrinis sollicitam esse non
ignoramus, adhuc te monemus et exhortamur, ut
magis ac magis in Christiana doctrina et prædica-
tione sancta omnes qui sub tuo regimine consistant
et ad tuam dioccesim pertinent, imbuiere non grave-
ris. ^a De episcopis suffraganeis ad Ecclesiam Trefo-
rum [*Ita ms. loco Trevirorum*], in qua Domino an-
nuente te præselem esse volumus, ^b sicut antenus
[*F.*, hactenus] nostram ordinationem et dispositionem
atque jussionem exspectasti, volumus, ut interim,
quod ad nostrum veniens [veneris] colloquium, ita
exspectes. Cæteris vero gradibus, id est, presbyteris,
diaconibus, et omni clero, vel plebi tuæ tibi commissæ
inter [intra] tuam parochiam commorantibus cum
omni devotione prædicare et docere viam veritatis
studeas. Bene vale et ora pro nobis.

THEODORUS

ARCHIEPISC. CANTUARIENSIS ^a.

THEODORI PŒNITENTIALE

(*Omnia quæ reperiri potuerunt ejusdem capitulis aduuctum, per canones selectos ex
antiquissima canonum Collectione ms. nec non per plura ex variis Pœnitentialibus
hactenus ineditis excerpta expositum; præclaris ecclesiasticæ disciplinæ Monumentis,
quæ ex optimis codicibus mss. selecta sunt, confirmatum.*)

JACOBUS PEITZ *primus in lucem edidit; cum pluribus conciliorum canonibus consulti; dis-
sertationibus et notis illustravit*

Epistola dedicatoria.

CLARISSIMO DOCTISSIMOQUE VIRO,

OMNIUM BENEFICENTISSIMO,

VETERUM CODICUM MANUSCRIPTORUM INDAGATORI CUMOSISSIMO ET PULCHERRIMO,

ECCLESIE GALLICANÆ JURIS SEU LIBERTATIS STUDIOSSIMO,

ANTONIO VYON DOMING D'HEROUVAL.

Tantum tibi debeo, vir clarissime, quantum persolvere nunquam possim. Sed ea sunt beneficia tua, qua-
ta olim laudabat Romanus orator, ut ingenui sit animi, cui multum debetur, eidem plurimum velle debere.
Certum quoque illud est quod ait poeta :

Nentiquam effectum liberi esse hominis poto,
Cum is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi tibi.

Itaque cum abhinc aliquot annis animadverterem, vir clarissime, plerisque libros nostrorum temporum
præstantissimos publica tua beneficentia adornari, cumque sicut lectionis, ita et liberalitatis essem particeps,
mea quodammodo solvere nomina cupiebam. Verum quid de meo referre possem? sequine debuissim illud
poetæ comici consilium?

Quoniam id fieri quod vis non potest, velis id quod possis.

^a Theodorus sæculo vii ad finem vergente floruit :
non igitur, secundum ordinem chronologicum, hic
tibi locus suus. Sed ignoscat indulgens lector; serius

enim, licet a nobis undequaque jam diu requisi-
tus, in manus nostras venit liber sancti archiepi-
scopi. Edit.

Imo anxio debitori similis, cui si facultas, voluntas tamen non deest, undique munus conquisivi non indignum quod tibi offerretur. Secunda tandem ardori meo favens fortuna Pœnitentiale Theodori archiepiscopi Cantuariensis et conciliis tantopere laudatum in manus meas adduxit. Quam diligenter conquisitum sit a viris doctissimis hoc insigne ecclesiasticæ disciplinæ monumentum, ipsi aperte declarant. Antonius Augustinus illustrissimus doctissimusque archiepiscopus Tarraconensis testatur in præfatione ad Pœnitentiale Romanum se nunquam legisse Theodori Pœnitentiale, sed in Burchardi Wormaciensis et Ivonis Carnotensis collectionibus fragmenta quædam invenisse. Joannes Morinus, vir summæ eruditionis, declarat in appendice librorum de Pœnitentia, neminem legisse qui se illud vidisse profiteretur præter Henricum Spelmanum conciliorum Anglicanorum collectorem, qui testatur manuscriptum conservari in bibliotheca S. Benedicti Cantabrigiæ, e quo solos exscripsit titulos capitulorum. Postremo Lucas Acherius, vir maximæ doctrinæ, pietatis et auctoritatis, quem propter suorum amicorum diligentiam vix quidquam latere potest, etiam apud Anglos non amplius reperiri, ex litteris quas accepit, affirmat. Nunc vero quod tandiu expetitur est, in duobus codicibus mss. bibliothecæ Thuanæ feliciter repertum cui offerrem, vir clarissime, nisi tibi veterum codicum mss. indagatori curiosissimo, felicissimo atque beneficentissimo? Præterea tanta est apud omnes doctrinæ tuæ fama, ac solertiæ in diducandis veris a falsis codicibus mss. ut vel tuum nomen magnum adjiciat pondus tot præclaris ecclesiasticæ disciplinæ monumentis Theodori Pœnitentialis adjunctis, quæ ex innumeris schedis tuis et quamplurimis celeberrimarum, Galliæ ecclesiarum chartulis mecum a te large munificeque communicatis selecta sub tuis auspiciis in lucem prodire debent. Mihi denique conducit dissertationes meas, notas atque observationes, a te benigne suscipi. Etenim maxima qua quoslibet veritatis amatores complecteris benevolentia primis conatibus meis multum ignosca. Si igitur in omnibus veritatem non attigerim, saltem veritatis amorem, quo me nosti flagrare, non speres: si forsitan ingrati infaustique tibi videantur conatus mei, spero nihilominus non fore tibi injucundum grati animi testimonium, cum scias velim, vir clarissime, quandiu in me vivet veterum ecclesiasticæ disciplinæ monumentorum, et Ecclesiæ Gallicanæ juris seu libertatis memoria, nulla unquam oblivione posse deleri tuorum beneficiorum magnificentiam.

PŒFATIO.

Ex tot ac tantis ecclesiasticæ disciplinæ monumentis quæ nostris temporibus in lucem prodeunt, vix ullum est conquisitum studiosius, magisque a viris doctissimis expetitur, quam Pœnitentiale Theodori archiepiscopi Cantuariensis. Omnium quippe quæ in Occidente exstiterunt Pœnitentiarum antiquissimum est et celeberrimum; ad ejus instar venerabilis Bedæ Pœnitentiale, Romanum, Egberti Eboracensis, cætera denique composita sunt. Absit igitur ut inter vulgares libellos pœnitentiales rejiciatur, quos synodi examinandos esse decreverunt: ut pote, sicut loquuntur Patres conc. Cabilon. II, cap. 38: *Quorum sunt certi errores, incerti auctores*. Etenim auctor est notissimus Theodorus ille natus Tharso Ciliciæ, monachus sanctissimus, qui ob eximiam virtutis et eruditionis famam a Vitaliano papa antistes Ecclesiæ Cantuariensis ordinatus est, ut testatur Beda, lib. IV ecclesiast. Histor. gentis Anglorum, c. 1 et 2. Hic primus archiepiscopus fuit, cui tota Anglorum Ecclesia manus dare consensit. Hic pluribus conciliis ad ecclesiarum institutionem præfuit, ritum celebrandi Paschatis canonicum stabilivit, rectumque vivendi ordinem non solum in Ecclesia, sed etiam in pluribus aliis constituit, apud Bedam lib. IV, cap. 2 et 5. Unde apud omnes habebatur, teste eodem lib. V, cap. 8:

Princeps pontificum, felix summusque sacerdos.

Nihil vero ampliorem laudem majoremque Theodoro conciliavit auctoritatem, quam ipsius Pœnitentiale omnibus Ecclesiis propositum velut exemplar totius doctrinæ ac disciplinæ ecclesiasticæ præstantissimum; cum juxta synodorum decreta id præsertim mandatum esset episcopis, ut inquirerent a sacerdotibus suis, an Pœnitentiale Theodori studiose legerent atque intelligerent, sicut refert Regino, lib. II de Eccles. Discipl. inquisit. 105. Quamobrem vix ullum ex Patribus, ullumve concilium reperias, ab ipsius Patribus et conciliis frequentius commendatum. Quod planum fiet si ipsum Pœnitentiale contuleris cum auctorum ecclesiasticorum testimoniis et pluribus conciliorum canonibus; quos ex Pœnitentiale depromptos, postea sub titulo *Patrum, sanctorum, et synodorum*, nec non *veterum pontificum Romanorum*, a recentioribus auctoribus post Isido-

rum Mercatorem, seu peccatorem laudatos esse ostendimus. Ex quo licet colligere hunc Isidorum non esse Hispalensem, qui obiit anno 636. Etenim Theodorus post hunc annum, scilicet anno 680, floruit.

Sed cum Pœnitentiale Theodori quamplurimos sive Græcorum sive Romanorum ritus complectatur: non mirum si nonnulli quarumdam Ecclesiarum usus in eo insoliti reperiantur, aut alii, quos Patres ob plurimorum infirmitatem ex maxima indulgentia tolerabiliores esse voluerunt. Ne quis autem iis abutatur, saltem paucis in præfatione animadvertemus, quid de illis sentiendum sit.

Nunc ergo monitus sit lector, morem de iterum baptizandis iis, quos presbyter fornicans, si hoc compertum fuerit, baptizavit, omnino insolitum videri debere post damnatum Donatistarum schisma; ad quod defendendum cum tali consuetudine abuterentur, sapientissime censuit Ecclesia eam esse abrogandam.

Deinde observet nubendi licentiam post divortium fornicationis causa, absentia diuturnioris, captivitatatis, aut cujuslibet rei, ex magna quorundam Ecclesiæ rectorum indulgentia ortam esse, de qua ita loquitur Origenes tom. XIV Comm. in Matth., edit. Huet. t. I, p. 363: *ἡδὴ δὲ κατὰ γεγραμμένα καὶ τοῖς τῶν ἡγουμένων τῆς Ἐκκλησίας ἐπίτροψάν τενα, ὥστε ζῶντος τοῦ ἀνδρός, γαμίσθαι γυναῖκα, κατὰ τὸ γεγραμμένον μὲν ποιούντες; ἐν ᾧ λέλεχθαι. κ. τ. λ. οὐ μὲν πάντι ἀλόγως, σικὸς γὰρ τὴν συμπεριφορὰν ταύτων συγκρίσι χειρῶν ἐπιτρέψασθαι κατὰ τὰ ἀπ' ἀρχῆς νομοθετημένα καὶ γεγραμμένα, id est, jam vero contra Scripturæ legem mulieri vivente viro nubere quidam Ecclesiæ rectores permisierant, agentes contra id quod scriptum est, in quo sic habetur, etc.; non omnino tamen sine ratione, hæc enim contra legem initio latam et scriptam, ad vitanda pejora, alieno arbitrio morem gerentes eos permisisse verisimile est.*

Porro neminem moveat quod Theodorus dixerit de muliere post votum nupta, in potestate esse viri, ut vota sua impleat, an non. Hoc enim intelligi potest secundum antiquam distinctionem puellæ velatæ et nondum velatæ ab Innocentio I inductam in ep. ad Victoricium cap. 12 et 13, et in canonibus Romanorum ad Gallos episcopos sic relatam cap. 1: *Quæ-*

ritur de virginibus velatis, et mutato proposito, quid A exinde iudicatum sit. Si virgo velata jam Christo, quæ integritatem publico testimonio professæ a sacerdote, præce effusa, benedictionis velamen accepit, sive incestum commisit, seu volens crimen protegere adultero mariti nomen imposuit, tollens membra Christi, faciens membra meretricis, ut quæ sponsa Christi fuerat conjux hominis diceretur. » Et capite 2 : « Puella quæ nondum velata est, sed proposuerat sic manere, licet non sit in Christo velata, tamen quia proposuit et in conjugio velata non est, furtivæ nuptiæ appellantur. »

Postremo usum de non comedendis avibus et animalibus, si in retibus strangulentur, vel si oppresserit accipiter, in melius esse commutatum sanctus Augustinus testatur his verbis, lib. xxxii contra Faustum Manichæum, cap. 15 : « At ubi Ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat, quis jam aut turdos vel minutiores aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est ? » Quandoquidem igitur Ecclesia Anglorum ad fidem Christi nuper conversa nondum sic instituta erat, ut in ea nullus Israelita carnalis appareret : infirmitatis ratio hunc adhauc exigebat morem, quem etiam post sanctum Augustinum Patres concilii Aurelianensis in anathematis pœna observandum præceperunt can. 20 : « Ab Ecclesiæ cœtibus arceantur. Similiter et qui bestiarum morsibus extincti vel quolibet morbo aut casu suffocata vescuntur. »

En consuetudines dispensationis gratia olim permittæ, quas non amplius tolerat Ecclesia. Si quis posthac Ecclesiæ catholicæ definitionibus Theodori auctoritatem velit opponere, ad tanti archiepiscopi defensionem audiat quod olim sanctus Augustinus in laudem beati Cypriani in causa non absimili dicebat lib. 1 de Baptismo contra Donatistas cap. 50 : « Sed ne videar deviantæ probationis causa ista in laudem beatissimi martyris dicere, etc. Hujus auctoritatem imperitis obijciunt, ut se quasi recte facere ostendant, nimirum miseris, et nisi se corrigant a semetipsis omnino damnati, qui hoc in tanto viro aliquid imitari. »

Priusquam ad capitula Theodori veniam, quorum plura forsitan ad Pœnitentiale pertinent, fatendum est id quod ex duobus antiquis codicibus mss. bibliothecæ Thuaniæ proferimus (in quorum uno conjunctum est cum codice canonum et constitutorum sedis apostolicæ, et in altero cum aliis canonum collectionibus) a nobis vocari ipsum Pœnitentiale, non quasi integrum referat librum Pœnitentiale, sed quia nihil eorum quæ præcipua sunt, omittit videtur. Sic Pœnitentiale ab Halitgario et scrinio Ecclesiæ Romanæ descriptum potitur titulo Pœnitentialis Romani, etsi quamplurima in eo desiderentur capitula, quæ ab antiquis auctoribus sub titulo Pœnitentialis Romani laudata sunt. Simili quoque ratione nominatur Pœnitentiale Egberti Eboracensis, licet non aliud sit quam compendium et quidem brevissimum ingentis operis quod in bibliotheca Oxoniensi servatur in quatuor libros distinctum, in quibus innumera de singulis peccatis iudicia continentur, sicut post Balæum, Henricum Spelmannum testatur J. Morinus in appendice libr. de Pœnitentia.

Itaque ut meam de his exemplaribus sententiam paucis aperiam, cum viris doctissimis existimo ipsorum in his exhiberi Pœnitentiale, sed quod multis rebus vulgaribus omissis ad disciplinam sive Græcorum sive Romanorum proponendam præclaro ordine dispositum est : adeo ut nullum exstet antiquius monumentum, in quo ritus potissimum Græcorum perdifficiles dilucidius declarantur, cujus monumenti antiquitatem tria præsertim probant. Primum est, duorum codicum mss. accurata lectio, quæ licet paululum varia sit, sicut notavimus, cum pluribus tamen testimoniis ab antiquis auctoribus prolatis ubique fere consentiens, multa a posterioribus, nempe a canonum collectoribus, nimium depravata,

A plane emendat. Alterum, quod nihil externum alienumve immisceatur. Nec obijciendum in his exemplaribus Theodorum citari, cum se ipse citare soleat Theodorus. Ita ac doctissimo D. Luca Acherio editis tom. IX Spicileg., cap. 12. Theodorus dicit : nos vero per misericordiam, etc. Similiter in concilio Herudfordensi apud Bedam lib. Hist. iv, cap. 3, et apud Burchardum lib. xvi, cap. 39; præterea eo loci res postulabat, ut quæ a se decreta erant, ab aliorum decretis distingueret. Denique uterque codex ms. Pœnitentialis Theodori nitide exaratus est. Quod viri in codicibus mss. dijudicandis exercitatissimi antiquitatis argumentum esse pronuntiant.

Quoniam capitula Theodori aut ad ipsius Pœnitentiale pertinent, aut illud multum illustrent, nec nisi in variis libris sparsa inveniuntur; studui ea colligere, quoad fieri potuit, sive quæ jam sunt edita, sive quæ nondum edita sunt. Porro nondum in lucem prodiit amplissima capitulorum Theodori collectio, quam a se optime descriptam benevole mecum communicavit ex Flandria rediens Nicolaus Favier utriusque juris et ecclesiastici et civilis peritissimus in senatu Parisiensi advocatus, rerum potissimum antiquarum studiosus, qui celeberrimarum Flandriæ ecclesiarum et monasteriorum bibliothecas diligenter perscrutatus, lectissimos velut apes uberissimi prati flores decerpit.

Quicumque observaturus est quædam esse capitula modo sub Theodori nomine, modo sub aliorum Patrum aut conciliorum titulo, non speciali, sed generali laudata, his adhibeat censuram quam B. Petrus Damianus protulit in cap. 12 opusculi quod inscribitur Gomorrhianus. Alia sunt Theodori capitula verbi gratia, de numero testium adversus clericos, quæ vulgo sub nomine Sylvestri papæ ab Isidoro Mercatore conficta esse dicuntur; sed ea ab auctoribus ecclesiasticis ante Isidori tempora et paulo post Theodorum descripta fuisse animadvertimus. In iisdem capitulis plura leguntur de redemptionibus pœnitentiarum, quæ etsi a Reginone et cæteris canonum collectoribus sub nomine Theodori multum commendatæ fuerint, suppositæ tamen et vituperabiles J. Morino videntur. Verum, etsi non negemus quædam fuisse addita, viro doctissimo non omnino assentimur.

His capitulis alia subjicimus collecta ex variis locis. Primum locum tenent decem capitula Patribus concilii Herudfordiæ oblata a Theodoro presidente. Unum ex his pessime est corruptum adversus episcoporum dignitatem, ejus genuinum sensum auctoritate Egberti Eboracensis, atque optimorum codicum mss. restituimus, una cum notis quæ indicant fontes ex quibus ista capitula desumi poterunt.

Alia edidit rev. et doctissimus D. Lucas Acherius tom. IX Spicileg., ubi codicibus mss. procul dubio obliteratis usus, multa nonnisi imperfecta et manca exhibere potuit, quantalibet a viro exercitatissimo adhibita fuerit diligentia. Plura in Pœnitentiale plene perfecteque relata sunt, quibus ideo omissis, fragmenta quæ in eo desunt sola exhibemus.

Cætera sunt fragmenta ex canonibus, ex Pœnitentiale, ex canonum collectoribus, et ex quibusdam codicibus mss., quibus omnibus, ne quidquam Pœnitentiale Theodori deesse videretur, addimus titulos capitulorum libri Pœnitentialis, quos solos ex cod. ms. bibliothecæ S. Benedicti Cantabrigiensis Henricus Spelman excerpit tom. I Conc. Anglic.

Porro hæc fragmenta nullus legat, nisi qui B. Pauli fuerit munitus sententia : *Omnia autem probate, quod bonum est tenete.* Etenim plura referunt Theodoro falso ascripta, ea nimirum quæ Petrus Damiani ut apocryphos canones, ut nœnias sacris canonibus admistas, seu ut spuria canonum vitulamina abunde replevit in capitulis 10, 11, 12, etc., opusculi quod inscribitur Gomorrhianus. Ubi diserte probat neque

Theodori esse, neque ad canones conciliorum ullo modo pertinere his scilicet verbis : « Hæc autem de quibus loquimur, spuria canonum vitulina et a sacris conciliis noscuntur exclusa, et a decretis Patrum omnino probantur extranea. Sequitur ergo ut nequaquam inter canones habeantur, quæ nec decretalibus Patrum edictis, nec a sacris videntur prodire conciliis. Quidquid enim inter species non annumeratur, a genere procul dubio alienum esse decernitur. Quod si nomen auctoris inquiratur, certum non valet dici, quia non poterat in variis codicibus uniformiter inveniri. Alibi enim scribitur, *Theodorus dicit*; alibi, *Pœnitentialis Romanus dicit*, alibi *Canones apostolo-*

rum; aliter, hic; aliter titulatur illic. Et dum unum habere non merentur auctorem, omnem perierunt sine dubio auctoritatem. Quæ enim sub tot incertis auctoribus nutant, nullum certa auctoritate confirmant. » Quæ omnia, et alia hujusmodi Patrum edictis decretalibus et sacris canonibus opposita, longe abesse a duobus nostris exemplaribus Pœnitentialis Theodori, in notis nostris satis superque probavimus.

Ad exponendam ecclesiasticam disciplinam quæ in superioribus monumentis proposita est, exhibemus præclara alia monumenta ex multis codicibus m. s. selecta, de quibus suo præfamur loco.

DE PŒNITENTIALI THEODORI

VETERUM ET RECENTIORUM SCRIPTORUM TESTIMONIA.

Ex venerabilis Bedæ presbyteri canonibus de Remediis peccatorum, cap. 1.

Deinde sancti Patres et sanctus Paphnutius : deinde canones sanctorum Patrum, deinde alii atque alii, ut Hieronymus, et Augustinus, et Gregorius, et Theodorus. Ex quorum omnium ista descripsimus dictis et sententiis veraciter, ut salvi sint omnes, etc.

Excerptum a beato Gregorio papa III editum ex Patrum dictis canonumque sententiis. In præfatione.

Quapropter ex multis allegoariarum floribus, et de magnorum tractatibus prolatisque sermonibus, Patrum dictis canonumque sententiis, id est, Isidori, Augustini, Gregorii, Bedæ, Gelasii, Innocentii, Theodori, Cassiani, Egberti, vel cæterorum, ad opus consacerdotum nostrorum ex corpore, atque insimul colligere hunc libellum Pœnitentialem studuimus. Et merito Pœnitentialis dicitur, eo quod sit pœnitentiæ conveniens.

Ex epistola Rabani ad Humbertum episcopum, tom. VI Operum Rabani, p. 163.

Similiter et in Theodori archiepiscopi gentis Anglorum capitulis, quæ de necessariis conscripsit rebus, invenimus quod in tertia propinquitate carnis secundum Græcos liceat nubere, in quinta secundum Romanos. Qui tamen conjugia in tertia propinquitate facta non solverent, si antea ab inscipientibus compacta fuissent, æqualiterque conjungeretur vir in matrimonio his qui sibi consanguinei sunt, et uxoris suæ consanguineis post mortem uxoris. Hunc autem Theodorum Tharso Ciliciæ natum Vitellianus papa Romæ episcopum ordinans, ad Britanniam misit. Unde tam Orientalium quam etiam Occidentalium Ecclesiarum consuetudinibus pleniter instructus fuerat. Nec cum aliqua latere potuerunt, quæ in observationibus legitimis Græci vel Romani eo tempore habuerunt, maxime cum in utraque lingua perfecte instructus esset, etc. Igitur quia a meæ parvitate voluisti, quid sentirem de hac re, tibi rescribi, propter fragilitatem presentis temporis reor hoc quod Theodorus episcopus inter Gregorium et Isidorum medius incedens in suis capitulis definiit magis sequendum, ut quinta generatione jam licitum consuevit fiat : quia non lex divina huic contradicit, nec etiam sanctorum Patrum dicta hoc prohibent.

* Hic recensere possem quam plurima ex Theodori Pœnitentialem testimonia de prompta; et a plerisque conciliis, Pœnitentialem, atque ab omnibus canonum collectoribus, laudata. Sed ea cum ipsomet Pœ-

Ex Reginonis libro 1 de ecclesiasticis Disciplinis Interrog. 95.

Si habeat Pœnitentiale Romanum, vel a Theodoro episcopo, aut a venerabili presbytero Beda editum.

Nota viri doctissimi Joan. Morini, lib. IV Pœnit., cap. 18.

Jubebantur enim ubique presbyteri antiquas pœnitentiæ formulas diligenter observare. Ideo iura collectionem suam inseruit Pœnitentiale ex Theodori et Bedæ Pœnitentialem compositum.

Ex Burchardo, lib. XIII, cap. 8.

Nunc ergo, o fratres, qui voluerit sacerdotis nomen habere in primis propter Deum cogitet, ut discat ea quæ ei necessaria sint, antequam manus episcopi caput ejus tangat : id est, Psalterium, etc.; ad hæc autem suum Pœnitentialem, qui et secundum canonum auctoritatem, et juxta sententias trium Pœnitentialem, Theodori episcopi, et Romanorum pontificum, et Bedæ, ordinetur.

Rhenanus in argumento libri de Pœnitentia, apud Tertullianum.

Pœnitentiarum Theodori imitati sunt Betanus presbyter, Rabanus, et alii veteres, quorum lucubrations in simili argumento passim exstant in antiquis bibliothecis, non penitus indignæ quæ legantur, ab iis præsertim qui sunt curiosi Christianæ vultus indagatores.

Antonius Augustinus illustrissimus archiepiscopus Tarraconensis. In præfatione ad Pœnitentiale Romanum.

Pœnitentiales libri tres commemorantur, Theodori Cantuariensis archiepiscopi, et Bedæ presbyteri, et quod Pœnitentiale Romanum vocatur. Fuit autem Theodorus natione Græcus a Vitaliano papa missus in Britanniam insulam, in qua tum alia multa, tum has pœnitentiæ regulas constituit. Hunc non longo intervallo Beda secutus est, qui etiam Romanum librum vidisse dicitur, et ex eo Theodori librum auxisse, aliis etiam aliunde acceptis. Hos libros fateor me nunquam legisse, sed tantum in Burchardi Wormaciensis, et Ivonis Carnotensis collectionibus fragmenta quædam eorum invenisse.

Joannes Morinus in lib. VII de Pœnitent., cap. I. num. 15.

Theodorus Græcus erat monachus Tharsi Ciliciæ natus, quem episcopum ordinavit Vitalianus papa

ntentialem collata iura recensebo. Veniam igitur ad judicia aliquot scriptorum recentiorum, sed doctissimorum

anno Christi 668. Et in Britanniam misit, ad quam A
pervenit anno ordinationis suæ secundo. Cantuariæ
sedit annos 21, menses 3, dies 26, ut scribit Beda
Historiæ Anglorum lib. iv, c. 1 et 11. Obiit autem
anno 690. Itaque intra illud tempus, Theodorus suum
Pœnitentiale composuit, in quo sigillatim unicuique
peccato pœnitentias imposuit, confessionisque et
absolutionis ritus descripsit. Omnium librorum pœ-
nitentialium apud Latinos primus ille laudatur, cu-
jus postea imitatione multi compositi sunt, quos
inter laudatissimi fuerunt Romanus et qui Bedæ no-
men tulit, etc.

Ibid., num. 16.

Itaque innovationis quæ in Ecclesia Latina facta
est, quamque describere hoc loco propositum est,
origo et occasio prima fuit Theodori Pœnitentialis
ille liber Græcorum imitatione compositus, et annis
viginti quinque aut paulo minus ante septingentesi-
mum in Anglia editus, et paulo post per universam
Ecclesiam Latinam divulgatus et celebratus. Divul-
gationem tam promptam et festinam nemo, opinor,
mirabitur, qui differentiam Pœnitentialis a cano-
num Collectione, et quasdam alias tum Pœnitentia-
libus, tum datæ hypothese connexas circumstantias
diligenter considerabit, etc.

Ibid., num. 17.

Hinc facile judicabit lector quam opportuna et
commoda fuerit singulis sacerdotibus nova illa pœ-
nitentialium libellorum conscriptio. Sic enim uni-
cuique presbytero erat in promptu indiculus velut
in tabella effigiatus, secundum quem singulis pecca-
tis erant pœnitentiæ assignandæ; quomodo juxta
varias personarum conditiones, ætates, incom-
moditates, morbos, erant temperandæ, commutan-
dæ, redimendæ. Quapropter nihil mirum est si
Theodori archiepiscopi, viri suo sæculo doctissimi,
atque propter auctoritatem summi pontificis, a quo
consecratus, et in Angliam missus fuerat omnium
acceptissimi liber Pœnitentialis brevi tempore uni-
versum fere Occidentem pervasit, illumque imitati
sunt multi alii episcopi, non tantum ipsius Pœni-

tentialem probantes, sed etiam alios instar illius
commodiores et ampliores componentes: nihil quo-
que mirum, si concilia synodalesque conventus sin-
gulis annis post seculum septimum celebrati, seve-
re semper constituerunt ut singuli presbyteri Theodori
Pœnitentialem præ manibus haberent, ut ex illius
præscripto peccantibus pœnitentias imponerent.

In appendice lib. de Pœnitentia.

Istorum libellorum Pœnitentialium in Occidente
tres fuerunt celeberrimi. Omnium primus est Theo-
dori Cantuariensis archiepiscopi. Hunc proxime se-
quitur Bedæ Pœnitentialis qui inscribitur de Remedi-
is peccatorum. Citari tamen solet ab antiquis sub
titulo Pœnitentialis. Revera enim est liber pœni-
tentialis: nam libri pœnitentiales remedia peccato-
rum potissimum complectuntur. Tertius est Pœni-
tentialis Romanus. Hi sunt Pœnitentiales antiquis-
simi ab omnibus canonum collectoribus et plerisque
conciliis celebrati et laudati; ab hisque sæpius jus-
sum est ut pœnitentiæ peccatis secundum istorum
Pœnitentialium definitiones imponerentur. Pœni-
tentialis ille Theodori tantopere celebratus nondum
est editus, plurima ex eo referuntur a Burchardo,
Ivone, Gratiano et Reginonis collectione manuscri-
pta. Neminem mihi legere contigit hactenus qui
Theodori Pœnitentialem se vidisse profiteretur, præ-
ter Henricum Spelman, Conciliorum Anglicanorum
collectorem, qui testatur manuscriptum conservari
in celebri bibliotheca S. Benedicti Cantabrigiensis,
e quo tantum exscripsit titulos capitulorum. Plurimi
sane sunt tituli qui præ se ferunt materiam propo-
sito nostro convenientissimam et utilissimam, et
dignissimi, tam propter materiam quam propter an-
tiquitatem qui ab aliquo publici juris fiant. Operæ
pretium tamen esset scripturæ characterem consi-
dere, an antiquus, an recentior, deinde quæ ex eo
ab antiquis referuntur, comparare. Nam, ut sæpe
monuimus, addi plerumque solent ejusmodi libris
nonnulla usui temporis quo describuntur accommo-
data.

INDEX

VETERUM ECCLESIASTICÆ DISCIPLINÆ

MONUMENTORUM

Quæ in duobus voluminibus a editionis D. PETIT continentur.

IN PRIMO VOLUMINE.

Pœnitentiale Theodori sanctissimi et doctissimi ar-
chiepiscopi Cantuariensis, quod ex duobus vetustis-
simis codicibus mss. bibliothecæ Thuancæ describi
permisit Josephus Quesnel, hujus bibliothecæ
celeberrimæ custos vigilantissimus atque eruditis-
simus.

Capitula Theodori. Ex antiquo ms. optime descri-
pta mecum communicavit Nicolaus Favier utriusque
juris ecclesiastici et civilis peritissimus in senatu Pa-
risiensi advocatus.

Capitula Patribus concilii Herudfordiæ oblata a
Theodoro presidente. Collata cum tribus codicibus
mss., quorum duo sunt bibliothecæ Thuancæ, tertium
mihi suppeditavit vir doctissimus Chiffletius, societas
Jesu presbyter.

a Non integram nunc D. Petit editionem recudemus;
multa enim in ea ordini chronologico deroga-
nt que inter ecclesiastica decimi vel etiam undecimi

Alia capitula collecta ex Fragmentis.

Fragmenta ex Capitulis a rev. ac doctissimo D.
Luca Acherio editis in tom. IX Spicileg

Fragmenta ex canonibus.

1. Fragmenta ex canonibus a Garsia Loaisa col-
lectis sub titulo Conciliorum Toletanorum.

2. Ex Excerptionibus Egberti Eboracensis archi-
episcopi.

3. Ex venerab. Bedæ canonibus ad remedia pec-
catorum.

4. Ex capitulis selectis canonum Hibernensium,
quæ vir doctissimus R. Lucas Acheries edidit in
Spicileg. tom. IX.

Fragmenta ex libris Pœnitentialibus.

1. Ex Pœnitentiali Romano.

cimi sæculi monumenta melius locum habebunt.
Satis est, si cuique ætati quod proprium est exhibe-
berus. EDIT.